

legi igazgatója üdvözölte elődjét, majd *Kaposvári Gyula* megyei múzeumigazgató méltatta műzeológiai érdemeit, *Balassa Iván*, a Magyar Néprajzi Társaság ügyvezető alelnöke Szűcs Sándor néprajzi eredményeit mutatta be és átadta az ez alkalomra kiadott és Szűcs Sándornak ajánlott „A Szolnok megyei Múzeum Évkönyve 1973.” c. hatalmas kötetet. Ez számos és Szűcs Sándor munkásságához kapcsolódó tanulmányon kívül tartalmazza életrajzát, megjelent munkáinak jegyzékét.

A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Igazgatósága, Biharnagybajom Tanácsa 1973. október 22-én emlékezett meg a község nagy fiának 70. születésnapjáról. Az üdvözlő szavak után *Filep Antal* tudományos kutató a Tiszántúl néprajzkutatásának helyzetét vázolta, míg *Dankó Imre* megyei múzeumigazgató ebben helyezte Szűcs Sándor életművét. A községi tanács ez alkalomra megjelentette a „Bajomi krónika” című kiadványát, mely Szűcs Sándor munkásságát nemcsak méltatja, hanem az általa elért eredményeket a benne közölt tanulmányok igyekeznek továbbfejleszteni.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa *Szűcs Sándor* 70. születésnapjára, néprajzi munkássága elismeréséül a Munkaérdemrend arany fokozatát adományozta. A szerény és az ünneplések elől inkább kitérő *Szűcs Sándor* pedig visszavonult szülőházába, hogy újabb tanulmányait, nagy érdeklődéssel várt könyveit papírra vesse, a néprajz, a honismeret minden barátjának igaz örömére.

BALASSA IVAN

Kallós Zoltán, a népköltési gyűjtő

Megnyitó a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő- és Folklor Szakosztály, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága és a Fővárosi Művelődési Ház által a Balladák Könyve megjelenése alkalmából rendezett, „Füdd el, jó szél, füdd el...” c. műsoros estén.

A Balladák Könyve évek óta a legnagyobb könyvsiker nálunk és Romániában egyaránt. A második kiadás is órák alatt fogyott el, sokan keresik és várják újranyomását. *Szabó T. Attila*, a nagynevű kolozsvári nyelvészprofesszor már a könyv előszavában méltatja *Kallós* gyűjteményének óriási jelentőségét. Nálunk *Vargyas Lajos* elemezte részletesen az Ethnographiában (1971. 3. szám), mi újat és értékeset hozott *Kallós* a magyar ballada- és néprajzkutatás számára. Költők, írók köszöntöttek az igazi népművészet, a tiszta forrás e bő áradását, és tisztelgtek a teljesítmény nagysága előtt.

Nem versenyezhetek a tudósok szakszerű elemzésével, sem az őszinte költői vallomásokkal; mégis szót kérek ezen az estén, nemcsak azért, hogy barátságával dicsekedve *Kallós Zoltánt* bemutassam, hanem azért is, hogy úgy mutassam be, mint az elfelejtett magyar népcsoport és egy elfelejtett magyar műveltség kutatóját és képviselőjét. Azokkal együtt mutassam be, akiknek elszálló szavát számunkra és egy most kialakulóban lévő, új magyar műveltség számára megörökítette.

Kallós Zoltán 1926-ban született Válaszúton, a Mezőségen. Ha a romániai magyarságról beszélünk, legtöbbször a Székelyföldre, s még legfeljebb Kalotaszegre gondol. A székelység sajátos kiváltságos helyzete és önkormányzata révén, Kalotaszeg pedig pompájával ragadta meg az embereket. A kettő között ott van a vármegyék népe: a Mezőség, a Szilágyság, a Küküllő- és a Szamosmente magyarsága. Az a terület, amelyen a társadalmi fejlődés hasonló volt az egykori Magyarország nagyobb részéhez, az átlagoshoz, ahol a népesség a magyar középkor elején birto-

Kallós Zoltán gyűjtésközben (Válaszút, 1973, Korniss Péter fényk.)

kor: nemesekre és alávetett jobbágyokra szakadt szét. Míg a székelység szinte állam az államban, kiváltságaiért a határt őrzi, a vármegyék jobbágyságának adóján és kétkezi munkáján épültek fel Erdély magyar kulturális központjai: kincses Kolozsvár, a püspökszékhely Gyulafehérvár, Szamosújvár, Zilah, Nagyenyed, Vajdahunyad, és a főrangú nemesek nevezetes udvarházai: Bonchida, Kendilóna, Lápos, Hadad, Küllővár, Bethlenfalva. Ezekben az udvarházakban éltek az erdélyi fejedelmi családok, vagy a fejedelmi trónra pályázó nagyurak: a *Bánffiak*, *Bethlenek*, *Báthoriak*, *Kendiek*, *Rédeiek*, *Barcsayak*. Amikor pedig a széthúzás és önzés határtalansága, majd a török tönkreteszi az ország szívét, és Budavár elesik, itt Erdélyben, a fejedelmi udvarokban és számtalan udvarházban csodálatos virágzás indul meg. Erdély aranykora, az erdélyi reneszánsz. Az érdeklődés vitalitásában, az indulatok gáttalanságában, szép szomjúságában és becsében csak ez az állandó harcokban tépett Erdély hasonlítható a XVI. századi Itáliához. Véletlen lenne, hogy a legnagyobbak a muzsikások közül, pl. *Palestrina* és *Mosto* nemesak ellátogat, hanem éveket tölt Erdélyben, illetőleg legnagyobb madrigál-gyűjteményét az erdélyi fejedelemnek ajánlja, hogy két műben személy szerint is megéneklje az erdélyi princeps dicsőségét és érdemeit, éppen *Palestrina*? A zeneköltők mellett muzsikusok, építészek, iparosok, énekesek is ez udvarházakban találhatnak új mecénásokra. A firenzei *Mediciek* vagy a velencei dózse méltó jellempárja egy *Báthori* vagy *Teleki*, nagyságban és macchiavellii gáttalanságban. *Barlay Ödön*, e kor felfedező kutatója beszélhetne itt méltóan, vagy *Balogh Jolán*, vagy *B. Nagy Margit* nemrég megjelent könyve: "Reneszánsz és barokk Erdélyben..."

E magasrendű zenei élet kétségtelen nyomot hagyott itt, nyomait a rendkívüli kifinomult, modális harmóniákkal dolgozó mezőségi hangszeres zenében *Avasi Béla* mutatta ki. Ezt a zenét 1940-ben *Lajtha László* éppen csak felfedezte: Széken, Szépenyerüszentmártonban és Körispatakon. *Járdányi* Kidén gyűjtött még, majd később *Jaqamas János*, *Kallós* későbbi mestere a Zeneakadémián. Ez a mezőségi zenekultúra egy szinte hihetetlen muzsikaszerezzel párosul. Sehol sem tapasztalhattam ekkora hozzáértő muzsikarajongást: egy-egy háznál rendezett hangverseny, a zenét hallgatók áhitata, marandó élményem, bizonyítja, hogy nem öseredetiségről van szó.

A paraszti kultúra egészében éppen olyan történelmileg kialakult esztétikával rendelkezik, mint bármelyik más, elkülöníthető hely és korhoz kötött műveltség. Gyökerei számtalan irányban táplálkoznak a múltból, más kultúrákból és szomszédokból: együttesük egyszeri és utánozhatatlan, nem egyszer a kifejezés, az emberi lét lényegi kifejezésében meghaladják a későbbi vagy magasabb rétegeket is. Az emberiség története több százezeréves. Nincs igaza azoknak, akik a régebbieket őszintébbeknek vagy őseredetieknek nevezik; azoknak sincs igazuk, akik a későbbieket tartják magasabbrendűeknek csak azért, mert későbbiek. Vannak hullámhegyek és hullámvölgyek: minden kultúra összeállítja és virágkorában felragyogtatja esztétikáját. Ez a maga sikerültében, szerencsés megnyilvánulásaiban, kifejezésében nyilván oka is volt a mezőségi zeneszerzeteknek.

A kislegény *Kallós Zoltán* még csak azért figyel fel és tanulja édesanyja szülőfalujában, Feketelakon az ismeretlen dalokat, mert tetszik neki. „Ha *Kallós Zoltán* nem a kolozsvári református kollégium diákja, hanem választói parasztleány maradt, nótafa válik idővel belőle, akit esetleg városról érkező folklórgyűjtők úgy vallatnak meg, mint ő teszi a nótáfaival. Ha egyáltalán *Válaszútra* vetődik egy gyűjtő.” Irja róla szép riportjában *Beke György*.

Ezek *Kallós* környezete, történelmi gyökerei a Mezőségben. Mi is lett ezzel a tájjal, hogy *Bartók* és *Kodály* csak átutaztak rajta? Elpusztult. Erdély legtermékegyebb tája, méltán mezőség. Itt van a zsákmány töröknek, tatárnak, martalócnak, német zsoldosnak, cári katonának. Iszonyatosan pusztul Erdély szíve már *Budai Nagy Antal* idejében, majd a *Báthoriak*, *Básta*, *Székely Mózes*, *Bethlen* ideje elején

és után, *Rákóczi György, Kemény János* idején. 1680 körül ezrével viszik még a Krimbe lakóit, *Rákóczi Ferenc* benderi követe találkozik velük 1788-ban Csöbör-csökön. A XVIII. században a pusztán maradt helyekre a földesurak havasiakat telepítenek, a megmaradt magyarokra 1849-ben cári és császári tisztek uszítják a magyar szabadságharcra szembeállított románokat. Pusztul és átalakul ez a táj, s mikor nagy zenefolklóristáink Erdélyt járják, nem hisznek abban, hogy itt még valami érték van, ezen a román többségűvé vált vidéken.

Válaszúton is feles arányban laknak, de a cigányok száma sem kevés. Zolti pájtásaitól tanulja meg a román és a cigány szót, úgy, mint anyanyelvét... Azóta tudjuk, hogy minden sziget, kisebbség léte, lényege a hagyományörzés, ezért felbecsülhetetlen érték...

*Kallós Zoltán*t középiskolai tanárai biztatják tudatos gyűjtésre, pályázatokon való részvételre. Tanítóképzőben fejezi be tanulmányait, a szomszédos Kalotaszegen tanít és gyűjt. De zeneszeretétől vezetve beiratkozik a kolozsvári zeneakadémiára. Talán zeneszerző akar lenni, mint *Bartók*? Inkább már akkor is a népdalgyűjtésre való felkészülés igénye vezeti. A harmadik évben megvonják ösztöndíját. 1950-es évek! Az apja szabotál — írják az újságban —, többet vetett, mint az előirt. Ő volt a két háború közt a helyi baloldali szervezkedés vezetője, később a Magyar Népi Szövetség elnöke. Zoltán akkor már *Jagamassal* járt Moldvában, gyűjt a készülő moldvai csángó kötet számára. Most, éppen mikor a családot e méltánytalanság éri, nyílnak meg az első magyarnyelvű csángó iskolák Moldvában. Oda kéri magát tanítónak, a lézpedi iskolába. Itt tanít és gyűjt több mint egy esztendőig...

Ekkor már értékeli munkáját, rövid ideig a marosvásárhelyi népi alkotások házánál segíti a népdalművelést, a magyar népi együtteseket. Érti azonban, hogy már megtalálta élete teljesebb célját, a rá váró, csak ő általa elvégezhető feladat súlyát. Vissza akar menni falura, tanítani, — de már Moldvában megszűntek az iskolák. Gyimesre megy, innen a patakokkal már könnyű bemenni Moldvába. A tanévben Gyimesen, a szünetekben bejár Moldvába.

Moldva, Európa legtitokzatosabb darabja, benne a magyarság legtitokzatosabb népcsoportja. Századokig csak néhányan tudnak az itteni magyarokról. A Moldva-kutatás mindig áldozatos munka. *Domokos Pál Péter* kapcsolja be a magyar népzene-kutatás látóhatárába: apai örökségén vett kocsival, cserépfazekat árulva járja be csángó falvak sorát. Nem véletlen, hogy áldozatvállalásban csak ő és *Lükő* mérhető *Kallóshoz*. *Lükő* Lujzikalugarban hosszú hónapokig családtagként él egy csángó parasztházban, és fedezi fel a szamosmenti mezőségi nép rokonságát a csángóval. *Kallós* gyalogszerrel jár, több lábbelít szaggat el — írja róla *Beke* —, mint Napóleon bármelyik katonája. Aztán újabb megpróbáltatások érik, előbb elveszti tanári állását, évekig erdei famunkás a havasokban, és gyűjt. Majd az sem, csaknem egy évtizedes munkája csak a gyűjtés. Otthona, ahol a dalosnál, jóbarátnál megszáll... vágvis fél Erdély és egész Csángóföld. A Székelyföldön csak átutazik. Miért? Mert a Székelyföldnek már volt *Orbán Balázs*, *Kriza Jánosa*, *Seprődi-je*; *Kodály* és *Bartók* is gyűjtött ott. Moldvának is van *Domonkos Pál Péterje*, *Lükő Gáborja*, *Veres Sándorja*, de az ott rejlik kincs mérhetetlen, s ezen túl itt is egy más, egy külön, már már elsüllyedő csodálatos műveltséget keres, kutat, mely a mezőségihez hasonlóan nem egyszerűen archaikus, hanem egy teljes, egy önálló, egy még megbonthatatlan egységet, esztétikát mutat. Ez is történeti, a magyar középkori parasztság kultúrája, nem neolitikus, nem őseredetű, hanem már teljesítmény. Olyan teljesítmény, melynek esztétikája nem pusztulhat el teljesen e paraszti életformával. *Kallós Zoltán* és még néhányan hisznek abban, hogy belefoglalható, belevegyíthető, Kőműves Kelemenné hamujához hasonlóan egy új magyar műveltségbe. *Kallós* nem tudósi babérokra pályázik, gyűjtő akar maradni, így szolgálni a tudományt és ezt az útját, az új magyar művészetet. Jól tudja és mindnyájan tudjuk, hogy tudomány, tudományos hitel nélkül ezt az új műveltséget, szemléletet nem lehet szolgálni.